Gorana Ružić

sudija za prekršaje Opštinskog organa za prekršaje u Novom Sadu

NASILJE U PORODICI*

I. NASILJE U PORODICI U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

Nasilje u porodici kao krivično delo u Republici Srbiji prvi put je uvedeno 2002. godine, izmenama Krivičnog zakona, a njegovo uvođenje predstavlja posredno priznanje države da dotadašnje intervencije nisu bile dovoljne, efikasne ni adekvatne, pa i da je promena odnosa države prema delima nasilja u porodici bila neophodna.

Sve do rečenih izmena Krivičnog zakona, nismo mogli govoriti o krivičnom delu nasilja u porodici, već je ovo delo moglo biti kvalifikovano kao:

1. Teške telesne povrede (član 53. KZS), i to:

Član 53. stav 1. KZS: Ko drugog teško telesno povredi ili mu zdravlje teško telesno naruši, kazniće se zatvorom od šet meseci do pet godina.

Član 53. stav 2. KZS: Ko drugog telesno povredi ili mu zdravlje naruši tako teško da je usled toga doveden u opasnost život povređenog ili je uništen ili trajno i u znatnoj meri oslabljen koji važan deo njegovog tela ili koji važan organ, ili je prouzrokovana trajna nesposobnost za rad povređenog, ili trajno i teško narušavanje njegovog zdravlja ili unakaženost, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.

Član 53. stav 3. KZS: Ako povređeni umre usled povreda iz stava 1. i 2. ovog člana, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do dvanaest godina.

* Rad primljen: 29. X 2008. godine.

2. Lake telesne povrede (član 54. KZS), i to:

Član 54. stav 1. KZS: Ko drugog lako telesno povredi ili mu zdravlje lako naruši, kazniće se zatvorom do jedne godine.

Član 54. stav 2. KZS: Ako je takva povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom do tri godine.

Član 54. stav 3. KZS: Sud može učiniocu dela iz stava 2. ovog člana izreći sudsku opomenu, ako je učinilac bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog.

Član 54. stav 4. KZS: Gonjenje za delo iz stava 1. ovog člana preduzima se po privatnoj tužbi.

3. Ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi (član 56. KZS), i to:

Član 56. KZS: Ko se pri kakvoj tuči ili svađi maši oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

4. Ugrožavanje sigurnosti (član 67. KZS), i to:

Član 67. stav 1. KZS: Ko ugrozi sigurnost nekog lica ozbiljnom pretnjom da će napasti na život ili telo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

Član 67. stav 2. KZS: Ko delo iz stava 1. ovog člana učini prema više lica, ili ako ovo delo izazove uznemirenost građana ili ako je delo izazvalo teške posledice, kazniće se zatvorom od tri meseca do pet godina.

Član 67. stav 3. KZS: Gonjenje za delo iz stava 1. ovog člana preduzima se po privatnoj tužbi.

Izmenama Krivičnog zakona iz 2002. godine, u glavi XIII ovog zakona, nasilje u porodici inkriminisano je članom 118a, i to na sledeći način: u stavu 1. člana 118a propisano je da će se onaj ko upotrebom sile ili ozbiljnom pretnjom da će napasti na život ili telo povređuje ili ugrožava telesni ili duševni integritet člana porodice kazniti novčanom kaznom, ili zatvorom do tri godine, a stavom 2. istog člana bilo je propisano da će, ako je pri izvršenju dela iz stava 1. istog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina. Stavom 3. člana 118a određeno je da će se, ako je usled dela iz stava 1. i 2. istog člana nastupila teška telesna povreda ili trajno i teško narušavanje zdravlja člana porodice, ili je delo izvršeno prema maloletniku, učinilac kazniti zatvorom od dve do deset godina, a stavom 4. ovog člana propisano je da

će se ako je usled dela iz stava 1. i 2. istog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac kazniti zatvorom od najmanje deset godina.

U Krivičnom zakoniku, koji je stupio na snagu 01. 01. 2006. godine, u glavi Krivična dela protiv braka i porodice, kao poseban oblik, inkriminirano je članom 194. nasilje u porodici. Zapravo, stavom 1. člana 194. Krivičnog zakonika, propisano je da će se onaj ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. Stavom 2. istog člana Krivičnog zakonika propisan je jedan kvalifikovani oblik krivičnog dela nasilja u porodici, i to tako što je propisano da će se ako je pri izvršenju istog krivičnog dela korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, kazniti zatvorom od tri meseca do tri godine, a stavom 2. člana 194. istog zakonika propisan je drugi kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela, i to tako što je propisano da će se, ako je usled dela iz stava 1. i 2. istog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja, ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Nadalje, prema članu 194. stav 4. Krivičnog zakonika, ako je usled dela iz stavova 1, 2. i 3. istog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom od tri do dvanaest godina.

Takođe, Krivičnim zakonikom je propisano da će se onaj ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora od šest meseci.

II. NASILJE U PORODICI KAO PREKRŠAJ IZ OBLASTI JAVNOG REDA I MIRA

Nasilje u porodici kao zasebno definisan i zakonom precizirani prekršaj u zakonodavstvu Republike Srbije ne postoji. Ipak, Zakon o javnom redu i miru kao prekršaj (bilo kog lica) propisuje viku, svađu, pretnje, vređanje, izazivanje na tuču, učešće u tuči, zloupotrebu drugoga, drsko, bezobzirno i nepristojno ponašanje, i to u članu 6. stav 1, članu 6. stav 2, članu 6. stav 3, i članu 12.

Tako je članom 6. stav 1. Zakona o javnom redu i miru propisano da će se onaj ko svađom ili vikom remeti javni red i mir ili ugrožava bezbednost građana, kazniti novčanom kaznom do 20.000,00 ili kaznom zatvora do dvadeset dana, stavom 2. istog člana ovog zakona propisano je da će se onaj ko ugrožava sigurnost drugog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica kazniti novčanom kaznom u iznosu do 25.000,00 dinara, ili kaznom zatvora do trideset dana, a stavom 3. člana 6. istog zakona određeno je da će se onaj ko vređanjem ili zloupotrebom drugog, vršenjem nasilja nad drugim, izazivanjem tuče ili učestvovanjem u njoj, ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir, ka-

zniti novčanom kaznom u iznosu do 30.000,00 dinara ili kaznom zatvora do šezdeset dana. Posebni minimum ni za jedan od navedenih prekršaja nije propisan, tako da se u svim ovim slučajevima može izreći kazna određena opštim minimumom, propisanim Zakonom o prekršajima RS, koji iznosi 1.000,00 dinara.

Članom 12. Zakona o javnom redu i miru propisano je da će se onaj ko nepristojnim, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir kazniti novčanom kaznom do 20.000,00 ili kaznom zatvora do trideset dana, pa i ovde nije propisan posebni minimum, već se i na ovaj prekršaj odnosi opšti minimum, koji je, kada su u pitanju fizička lica, prema Zakonu o prekršajima RS, 1.000,00 dinara.

Kao što se dâ zaključiti, prema navedenim odredbama Zakona o javnom redu i miru, isti prekršaji postoje samo u slučaju da je ovim radnjama došlo do remećenja javnog reda i mira, ili u slučaju da je ugrožena bezbednost, odnosno spokojstvo građana. Zaštitni objekat je dakle, prvenstveno javni red i mir, koji je, u članu 2. Zakona o javnom redu i miru određen kao „usklađeno stanje međusobnih odnosa građana, nastalo njihovim ponašanjem na javnom mestu i delovanjem organa i organizacija u javnom životu, radi obezbeđivanja jednakih uslova za ostvarivanje prava građana na ličnu i imovinsku sigurnost, mir i spokojstvo, privatni život, slobodu kretanja, očuvanje javnog morala i ljudskog dostojanstva i prava maloletnika na zaštitu”. Ako je izvršena bilo koja radnja iz pomenutih članova, ali nedostaje element javnosti, prekršaja nema. To znači da nasilje u porodici, da bi uopšte postojalo kao prekršaj izvršen vikom, vređanjem, fizičkim napadom, zloupotrebom, kroz svađu i slično, mora da bude usmereno na nekog od članova porodice i u isti mah mora da ga oseti sredina u kojoj se ovakvo ponašanje odigrava.

S obzirom da je, prema važećem Zakonu o javnom redu i miru, drugačija zaštita žrtava nemoguća, a u situaciji kada je nasilje očigledno, a nekažnjavanje izvršilaca u najmanju ruku nepravično, sudije za prekršaje u praktičnom radu su zaštitni objekat „pomerili” ka samoj žrtvi, dok je element javnosti, iako neophodan, postao zapravo sporedan.

III. NASILJE U PORODICI U PORODIČNOM ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

Porodični zakon donet je 24. 02. 2005. godine, a primenjuje se od 01. jula 2005. godine. Danom početka primene ovog zakona prestao je da važi Zakon o braku i porodičnim odnosima donet još 1980. godine.

Članom 1. Porodičnog zakona određeno je da se ovim zakonom uređuju: brak i odnosi u braku, odnosi u vanbračnoj zajednici, odnosi deteta i roditelja, usvojenje, hraniteljstvo, izdržavanje, imovinski odnosi u porodici, **zaštita od nasilja u porodici**, postupci u vezi sa porodičnim odnosima i lično ime, pa je već na osnovu ovakvog određenja jasno da je zako-

nodavac razaznao značaj problema nasilja u porodici i potrebu za njegovim posebnim regulisanjem.

Prema istom zakonu, porodica uživa posebnu zaštitu države (član 2. stav 1), a država ima obavezu da preduzima sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, od fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja, te od svake vrste eksploatacije (član 6. stav 2).

Isto tako, članom 10. Porodičnog zakona, koji i nosi naslov „Nasilje u porodici“, zabranjeno je nasilje u porodici i svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici, a ovu deklarativnu zabranu, odnosno pravo, zakon dalje razrađuje kroz niz odredaba.

Poglavljem pod naslovom „Zaštita od nasilja u porodici“ (članovi od 197. do 200) obuhvaćen je daleko najveći broj odredaba ovog zakona koji se na ovu pojavu odnose. Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, a naročito:

1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede,
2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu,
3. prisiljavanje na seksualni odnos,
4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem,
5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, i
6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

Članovima porodice u ovom smislu, smatraju se supružnici ili bivši supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, kao i lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili u seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Mere zaštite koje, u slučajevima nasilja u porodici, propisuje Porodični zakon, i koje, prema stavu 1. člana 198. ovog zakona, predstavljaju mere kojima se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice, a može ih odrediti sud, su:

1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti,
2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti,
3. zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti,
4. zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice i
5. zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice.

Pri tome, mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana, a vreme provedeno u pritvoru, kao i svako lišenje slobode u

vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem, uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici. Ipak, mera zaštite od nasilja u porodici može se produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena, ali može i prestati pre isteka vremena trajanja, takođe ako prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.

Nasilje u porodici je, prema članu 60. stav 3. Porodičnog zakona, pored razloga da se roditelj potpuno ili delimično liši roditeljskog prava, osnov za donošenje odluke o odvajanju deteta od roditelja od strane suda, a prema članu 61. stav 3. istog zakona, nasilje u porodici je osnov i za donošenje odluke od strane suda o ograničavanju prava deteta da održava lične odnose sa roditeljem sa kojim ne živi, takođe pored razloga da se taj roditelj potpuno ili delimično liši roditeljskog prava. Sudskom odlukom o potpunom ili delimičnom lišenju roditeljskog prava može biti određena jedna ili više mera zaštite deteta od nasilja u porodici.

Kada su u pitanju pravila postupka za razvod braka, Porodični zakon ne uvažava specifičnosti koje bi sigurno mogle postojati ako do razvoda braka dolazi nakon (ili usled) nasilja u porodici, pa ne propisuje ni različita pravila postupka u ovom slučaju. Naime, u postupku za razvod braka, propisan je postupak posredovanja, kao i postupak mirenja (članovi od 229. do 239), u svakom slučaju.

Odredbe Porodičnog zakona sadržane u članovima od 283. do 289. propisuju postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, i to u pitanjima mesne nadležnosti, pokretanja postupka, naročite hitnosti postupka, uloge organa starateljstva, odstupanja od načela dispozicije, pa i dejstva žalbe evidencije i dokumentacije o nasilju u porodici. Tako će, prema ovom zakonu, u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, pored suda opšte mesne nadležnosti, biti nadležan i sud na čijem području ima prebivalište, odnosno boravište, član porodice prema kome je nasilje izvršeno. Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici pokreće se tužbom, a tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, kao i za produženje ove mere, mogu podneti; član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva, a tužbu za prestanak iste mere može podneti član porodice protiv koga je mera određena.

Prema članu 285. Porodičnog zakona, postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici naročito je hitan, pa se prvo ročište zakazuje tako da se održi u roku od osam dana od dana kada je tužba primljena u sudu, a drugostepeni sud je dužan da donese odluku u roku od petnaest dana od dana kada mu je dostavljena žalba.

Sud, po Porodičnom zakonu, može od organa starateljstva zatražiti da pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene mere, i onda kada organ starateljstva nije pokrenuo postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici.

U smislu odstupanja od načela dispozicije, sud nije vezan granicama tužbenog zahteva za zaštitu od nasilja u porodici, a može odrediti i meru zaštite od nasilja u porodici koja nije tražena ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita.

Kada je u pitanju žalba protiv presude o određivanju ili produženju mere zaštite od nasilja u porodici, ona ne zadržava izvršenje presude.

Presudu u sporu za zaštitu od nasilja u porodici sud je dužan da odmah dostavi kako organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno, tako i organu starateljstva na čijoj teritoriji ima prebivalište odnosno boravište član porodice protiv koga je mera zaštite određena. Organ starateljstva, prema Porodičnom zakonu, dužan je da vodi evidenciju i dokumentaciju kako o licima prema kojima je nasilje izvršeno, tako i o licima protiv kojih je određena mera zaštite, a način vođenja evidencije i dokumentacije propisuje ministar nadležan za porodičnu zaštitu.